

Vicissituds de la construcció del jo en l'obertura de les barreres autistes: el negativisme i el tancament omnipotent¹

– Mara Sverdlik –

Doctora en Psicologia (Universitat de Buenos Aires). Supervisora i docent en institucions de Buenos Aires (Argentina), Maringá (Brasil), Sevilla i Barcelona. Buenos Aires (Argentina)

En un article anterior hem desenvolupat algunes consideracions fonamentals per comprendre les modalitats d'estructuració psíquica quan es constitueix una Barrera Autista (Sverdlik, 2023).

La idea d'aquest escrit és la d'aprofundir en la dinàmica que es dona després d'haver estat modificada la retracció perceptiva de la barrera autista, ampliant les conceptualitzacions dels orígens dins la Psicoanàlisi Contemporània. Aquestes eines també ens permetran discutir amb les concepcions biològitzants dels models neuroconductuals.

No es tracta de fer una mirada patologitzant, sinó d'entendre en profunditat els processos psíquics específics que justifiquen que s'utilitzin termes com Autisme Lleu o el concepte mateix d'Espectre Autista.

En la concepció dels *infants severament perturbats* (Tewel, 2023) on, amb molt bones intencions, es fonamenta allunyar-se de la paraula autisme, es corre el risc de perdre l'esdeveniment particular que és la retracció perceptiva que genera conseqüències molt específiques a la resta del desenvolupament psíquic. La problemàtica perceptiva d'inici altera i produeix dificultats en el desenvolupament de la psique infantil.

És molt diferent un retard en l'adquisició del llenguatge quan s'ha produït una barrera perceptiva als inicis que quan no n'hi va haver.

No estem parlant de menor o major gravetat o de processos que impliquin una detenció necessària del desplegament psíquic, però sí que li donen una empremta que cal treballar en la seva dinàmica pròpia.

Quan la barrera de retracció perceptiva s'obre, l'infant genera processos d'estructuració psíquica propis de diverses instàncies i moments de construcció del Jo.

Aquests processos es veuen dificultats per les conseqüències que ha generat la barrera perceptiva als inicis.

Per poder pensar de manera complexa, cal conceptualitzar els processos de construcció psíquica als inicis de la psique infantil.

No n'hi ha prou amb dir des de la teoria psicoanalítica que la inhibició-defensa del Jo es va veure alterada. No n'hi ha prou amb emfatitzar les modalitats d'exercici de les funcions parentals o bé parlar d'absència de fenòmens i processos transicionals, sense entrar en una descripció detallada dels processos intrapsíquics i intersubjectius.

Cal aprofundir en quin tipus d'inhibició o, més pròpiament, com es va efectuar aquest primer tancament a la força de la pulsio (que no és biològica, sinó somatopsíquica) i quines defenses es van implementar conjuntament amb la forma de construcció de les representacions dels orígens.

Tampoc n'hi ha prou amb posar èmfasi en les

funcions parentals des de les conceptualitzacions de les falles en les cures maternes o els seus excessos pulsionals o eròtics.

Treball pendent en les nostres teoritzacions psicoanalítiques on no són suficients els esbossos del Jo conceptualitzats per Freud o partir d'organitzacions psíquiques ja en funcionament. És a dir, construir mites genètics sense la riquesa de la pràctica clínica amb infants petits.

També és objectiu d'aquest article el ficar-nos en aquest fangar i ampliar l'horitzó dels orígens.

UN PROBLEMA PERCEPTIU

És important pensar que aquestes problemàtiques que es delimiten dins de l'Espectre Autista se centren en una dificultat de construcció de la percepció que, en termes de Francis Tustin (1987), es constitueix en "un infortuni d'ordre sensorial".

Des del 1898, en el *Projecte d'una psicologia per a neuròlegs*, Freud va discriminar els processos representatius propis dels primers moments de la vida d'aquells estímuls que es reben dels òrgans dels sentits.

L'aparell psíquic es constitueix a partir de les primeres sensacions caòtiques que es donen a la trobada amb els objectes parentals que generen una dinàmica de plaer-desplaer que es manté en una mínima estabilitat, fins que el malestar empeny (pulsio) i requereix una nova satisfacció.

¹ Article traduït de l'original en castellà per l'Equip *eipea*.

Aquest entramat d'empremtes psíquiques vinculades al plaer és absolutament singular i, en paraules de Cornelius Castoriadis (1989), autocreació, poiesi singular. És així com en aquesta perspectiva es constitueix la imaginació radical anterior a la construcció d'objecte percebut.

Diversos autors dins la Psicoanàlisi Contemporània han desenvolupat aquesta conceptualització i han donat a aquesta primera forma de desplegament del pensament en els orígens, diversos noms: Pictograma (Aulagnier, 1994), Cambra representativa i Intensitat libidinal (Lyotard, 1990), Magma (Castoriadis, 1989), Escena d'escriptura (Derrida, 1989) o Indiscriminació-discriminació d'afecte/representació (Green, 1999). Per a un desenvolupament més ampli es pot consultar *La creación del pensamiento en los orígenes* (2010, Sverdlik).

Aquest punt és fonamental per discriminar

un enfocament neurocognitiu on el model biològic com a epistemologia de base determina que les impressions sensorials es vinculen a la realitat de l'objecte percebut. Es diferencia d'un model de constitució psíquica subjectiva on les impressions sensorials obren representacions fragmentàries sense organització i el funcionament de les quals es regula per sensacions de plaer i desplaer. Això implica que qui ofereix els estímuls és un altre humà que s'involucra en un vincle de criança que és exigència d'oferta i regulació d'estímuls en un dispositiu lúdic que requereix producció i adequació als ritmes del nadó.

L'oferta d'estímuls implica un compromís afectiu i una disposició a l'atenció singular, tasca que no pot ser exercida en predomini de la "multitasca" on l'atenció i l'investiment del joc es dispersa.

Hi ha modalitats d'activitats i vincles laborals

a les societats actuals que dinamiten l'espai-temps necessari per construir el dispositiu lúdic en els primers temps de la vida del nadó.

És en aquest marc de trobada intersubjectiva que es pot ubicar la dificultat perceptiva pròpia de la barrera autista.

LA SUBJECTIVITAT CONTEMPORÀNIA

Si estem en un escenari d'increment de gran velocitat d'aquestes problemàtiques d'estructuració psíquica, seria important pensar, més enllà del respecte per les formes diverses i heterogènies de desplegament subjectiu, les determinacions complexes que es produeixen en l'inici de la criança perquè una barrera autista es constitueixi.

No es tracta d'una mirada patologitzant o culpabilitzadora d'aquells que s'ocupen de la parentalitat, sinó de pensar que, les for-

L'aparell psíquic es constitueix a partir de les primeres sensacions caòtiques que es donen a la trobada amb els objectes parentals que generen una dinàmica de plaer-desplaer que es manté en una mínima estabilitat, fins que el malestar empeny (pulsió) i requereix una nova satisfacció.

macions economicosocials del Capitalisme Tardà on la globalització i el desplegament del capital financer associat a les formes de tecnologies de la comunicació i informació, generen conseqüències en la subjectivitat i òbviament en els processos de subjectivació implicats en la criaça (Fisher, 2016; Sadin, 2022; Vogl, 2023).

Assistim a un col·lapse de l'atenció (Fernández Sabater, 2023) que té implicacions en l'oferta i la regulació d'estímuls el primer any de vida que, en conjunt amb les vicissituds de la vida (malalties, dols, preocupacions per un altre fill, etc.), alteren els dispositius rítmics lúdics necessaris per a la construcció complexa de la percepció que sorgeix del desplegament de la imaginació a l'origen de la vida psíquica.

LA PSICOANÀLISI CONTEMPORÀNIA

Un model epistemològic complex (Álvarez i Sverdlik, 2018) requereix que revisem els models clàssics postfreudians en la Psicoanàlisi, fonamentalment respecte de les teoritzacions dels orígens.

Quan s'estableix que a la trobada del subjecte amb l'altre es despleguen representacions caòtiques (que impliquen posada en imatge i afecte o càrrega energètica) estem pensant un psiquisme que no parteix de fantasies inconscients organitzades, com proposa el model de Klein, ni tampoc de significants que s'estructuren a partir de matrius subjectives, com l'Estadi del Mirall o el Complex d'Èdip que sosté el model metapsicològic de Lacan.

Som en el moment de creació de representacions sense organització, amb inestabilitat i on el sentit es lliga al plaer, però on el desplaer pot arribar a trencar (per la força de la pulsio) aquests primers lligams.

Ara bé, com es desenvolupa l'organització de les representacions si no considerem que el subjecte neix amb capacitat projectiva i fantasies inconscients de caràcter endògen, filogenètic o derivades de les estructures socials o lingüístiques?

Aquí s'imposa tematitzar un concepte important de la teoria psicoanalítica que és el *Límit*. En la tradició dels treballs de Winni-

cott amb les seves elaboracions sobre el *Holding* i el *Handling* (1979) o Bion (1977) amb el seu concepte de *Continent*, a les quals s'agreguen el *Jo Pell* d'Anzieu (2007) i les *Membranes Psíquiques* de Houzel (2004), André Green (1993) va treballar de manera específica el terme de *Límit* com a concepte central en Psicoanàlisi.

Per a l'autor, hi ha un grup de defenses pròpies de l'aparell psíquic que va anomenar defenses del Negatiu, en referència al Treball del Negatiu que articula la capacitat objectalitzant o desobjectalitzant de la dinàmica psíquica.

Aquestes defenses constitueixen una manera de produir un Doble Límit o Frontera (1993): tant intern en relació amb la pròpia pulsio com extern en relació amb l'altre. Les defenses no només construeixen i consoliden espai propi, sinó que també són maneres d'organitzar el pensament.

És així com l'Al·lucinació Negativa, la Negació (o Judici Negatiu), l'Escissió, la Desmentida i la Repressió constitueixen les defenses d'allò negatiu que separen, lliguen i estructuren i possibiliten el desplegament del pensament en els primers anys de la vida.

Segons André Green: "... allò nou és que Freud descobreix que la sexualitat infantil no és només font de fixacions en les quals es perfilaria la sexualitat singular de l'adult, sinó que l'elaboració de les seves preformes en relació amb el Jo és generadora de maneres de pensar, alguns prototípics (repressió-negació), d'altres més desconcertants (desmentida-escissió) i d'altres ja en el límit de l'entesa (forclusió-rejecció) que podrien impulsar la recerca de lligams entre aquestes matrius lògiques -on s'entrellacen inesperades relacions entre la sexualitat i el Jo- i les sorprenents construccions ulteriors a les que arriben els psicòtics..." (1991) [subratllat propi].

En aquest escrit, tal com treballem des de fa temps, intentarem vincular aquestes matrius lògiques derivades de les formes de defenses amb les vicissituds del Jo en els primers anys de vida.

En aquest cas ampliarem el desplegament de les defenses d'*Escissió*, *Negació* i *Desmentida* en la problemàtica del negativisme

i l'omnipotència infantil, que esdevenen en el desenvolupament normal de l'infant com a etapes sense tancament excessiu i rigidesa i que es conformen de manera específica quan s'obren les barreres de retracció.

LA BASTIDA DEL NARCISME DE VIDA: L'ESTRUCTURA ENQUADRANT DEL JO

En la mesura que els recursos representatius interns es despleguen, també es complexitzen les defenses com a forma d'establir separació i límit en la doble vectorització: cap a fora i cap a dins.

De manera insistent, André Green posa un èmfasi especial a considerar que el conflicte psíquic nodal que activa l'aparell psíquic que és la pulsio de vida en tensio amb la pulsio de mort es dona en el terreny del narcisisme.

El Narcisisme com a estructura enquadrant gestiona les forces internes pulsionals del subjecte, genera recursos d'autoregulació i produeix els recursos necessaris per a la complexització psíquica en el marc de la dinàmica de les funcions intersubjectives.

El conflicte psíquic centrat en la capacitat d'objectalitzar i crear objectes o de desinvestir i destruir objectes té lloc al terreny del Jo.

Per entendre la dinàmica d'aquests processos, podem pensar un Jo que es constitueix de manera processual, en tensio entre el fora i el dins, que va construint els seus propis recursos i es va complexant tant en els processos representatius com de construcció de límits o fronteres.

No obstant això, dins la psicoanàlisi, tenim un predomini de models del Jo que parlen de formes d'aferrament o formes especulars que es construeixen molt aviat on, ja sigui que s'identifiqui el Jo amb cures maternes o amb imatges o funcions especulars, domina el procés identificatori (en possible combinació amb la projecció) com a forma única de construir el Jo.

Tant en les teories de l'aferrament com en les teories especulars es limita el pensament del Jo a formes de causalitat directa tant endògena com exògena i no es treballa sobre formes de codeterminació entre allò inter-subjectiu i allò intra-psíquic.

Aquest Jo pensat sense processalitat unifica en determinat moment el polimorfisme sexual dels orígens i és travessat després per fases successives de la sexualitat infantil.

És un moment d'unificació, més o menys primerenc al primer any de vida. Aferrament d'inici, positiu o negatiu, o bé integració especular lligada a la imatge i enunciats de l'Altre o integració totalitzant de l'objecte bo i dolent.

Més tard, les vicissituds del desenvolupament libidinal i del Complex d'Èdip ordenen les categories de sexe i gènere i obren les identifications secundàries.

Podríem fer l'esforç de pensar aquest territori immens que s'obre entre l'experiència de satisfacció inicial i l'arribada del Complex de Castració. On hi ha moviments estructurants que produeixen i ordenen els processos de representació i afecte i on el treball del Negatiu (previ a la Castració) engendra límits o membranes que són alhora modes de pensament, tal com venim desenvolupant.

És aquesta dinàmica d'estructuració que va sostenint el desplegament libidinal, no com a desenvolupament "natural" del predomini de zones erògenes, sinó com a vicissituds de la vida pulsional dels orígens.

L'al·lucinació negativa que construeix el marc intern de la matriu enquadrant per al Jo és una forma de poder pensar la membrana para-excitació freudiana, que molt bé va conceptualitzar Anzieu (2007) amb el terme de Jo pell, en el marc de la teoria de l'aferrament.

Cal continuar pensant en les membranes i els límits del Jo en la mesura que es van desplegant els processos representatius interns que van del caos inicial magmàtic (Castoriadis, 1989) a l'organització de la representació cosa i després a l'articulació amb la representació paraula que dona suport als processos primaris i secundaris.

Als inicis, es genera una matriu interna molt inestable que se sotmet a la força pulsional i produeix dos moviments fonamentals que són la transformació en el contrari i la tornada sobre si mateix. Marcs estructurants per a un Jo que s'obre i es tanca en aquests moviments.

La tornada sobre si mateix implica un moviment cap a dins i la primera producció d'un pol que diferencia amb prou feines un si mateix d'un altre. En aquest moviment es produeix l'investiment o la càrrega de les primeres representacions psíquiques que es fan possible gràcies a l'al·lucinació negativa (tancament de la percepció incipient). La transformació en allò contrari implica un passatge de la passivitat receptiva dels primers moments a una nova capacitat d'activitat del Jo. Si l'activitat no s'estimula aviat es generen els riscos de la passivació amb conseqüències en el desplegament dels recursos psíquics (Urribarri, 2024).

Més tard, la Negació, l'Escissió i la Desmentida ofereixen al Jo nous moviments que transformen les representacions caòtiques en primeres i incipients organitzacions de judici i com a tals produeixen pensament dels orígens. Dir *No* és generar un judici negatiu.

El Narcisisme no és un estat permanent, separat de les altres instàncies com un si mateix o self, sinó que és un terreny de treball on es despleguen els conflictes psíquics en el marc de la constància de les investidures al servei del plaer en tensió amb el treball d'allò negatiu i els seus possibles excessos destructius. Aquests riscos d'excés o defecte impliquen l'amenaça inevitable de l'exercici de les funcions parentals. En el sentit de la *mare pro bona* de Winnicott.

I quina és la importància de ressaltar aquests processos constituents dels orígens?

Entre l'aferrament positiu o negatiu de l'inici o l'estadi del Mirall posterior i el Complex d'Èdip hi ha una varietat de circumstàncies estructurants que no són exclusivament identificatòries.

Es van edificant els fonaments del Jo que es conformen en els moviments de les defenses i els processos representatius a nivell intrapsíquic en codeterminació amb l'oferta intersubjectiva.

També es fa més complexa en les seves maneres de relació amb els seus vassallatges del Superjo, ideals, pulsions i realitat.

D'altra banda, la sexualitat no "evoluciona" en fases segons els intercanvis erògens o lligada a les zones d'excitació erògena, sinó que els intercanvis esmentats també es veuen travessats pel Jo com a escenari on la sexualitat va tenint lloc.

AL·LUCINACIÓN NEGATIVA I BARRERA AUTISTA

A l'article esmentat anteriorment (Sverdlik, 2023), vaig aprofundir a la hipòtesi de Lavallé qui seguint Green considera que la qualitat de la primera membrana conformada per les formes de l'Al·lucinació Negativa dona lloc o no a l'estructuració d'una barrera autista.

L'Al·lucinació Negativa constitueix una primera barrera la consistència de la qual és la No-percepció que permet a l'incipient subjecte psíquic deixar de percebre l'altre i tornar sobre si mateix.

Inversió de la libido sobre el subjecte i primers investiments de l'energia libidinal del Jo quan se satisfà amb les seves pròpies representacions. Es dona també, a l'activitat d'investir, una transformació fonamental de la passivitat en activitat d'investiment.

Aquests són dos dels moviments pulsionals esmentats per Freud i que Silvia Bleichmar (1986) ubica com a antecedents per a l'estructuració de la repressió. Veurem com de difícil és el camí que ha de recórrer el subjecte perquè la Repressió Primària es dugui a terme, anys després.

Tornem a aquest moment de retracció on el nadó xucla els seus llavis, mou el seu cos o es queda observant algun punt fix quan deixa de mamar o quan desperta i es queda tranquil en silenci (encara que l'adult pugui estar al seu costat).

Aquesta No-percepció genera una pantalla blanca on es projecten les representacions. Blanc que Green va observar en els pacients amb dificultats severes de pensament quan no hi ha activitat projectiva i la resposta més freqüent del pacient és "No ho sé".

Aquesta pantalla blanca, com al cinema, permet posar en imatge. Segons Lavallé, quan aquesta pantalla és molt opaca es genera un tancament del Jo en la modalitat

de la barrera autista.

Són variades les circumstàncies, i no necessàriament greus, perquè el nadó quedi sense oferta d'estímuls de distància auditiva i visual i quedi adherit a la sensibilitat tàctil de què disposa més fàcilment, ja que els estímuls de distància han de ser oferts necessàriament pels adults que juguen. Sonalls, jocs amb els dits, joguines que fan voltes amb música, cantar i riure i jocs d'amagar-se són les activitats que donen compte d'aquesta oferta perceptiva que implica presència/absència.

Quan el nadó queda atrapat en la sensibilitat tàctil, construeix l'objecte autista rígid, de presència permanent (sense la qualitat que atorga l'absència) que sosté al tancament del subjecte sobre si mateix.

TREBALL D'OBERTURA

Actualment és poc freqüent observar formes vinculades a l'Espectre Autista de tancament complet en infants més grans o adolescents. Ja sigui per intervenció de pe-

diatres, escoles infantils o la informació que circula entre pares, els infants presenten algun grau d'obertura, més enllà dels recursos interns o la flexibilitat de les defenses que es conquereixen.

Quan treballem amb infants molt petits (al voltant de l'any i mig o dos), assistim al treball dur de generar obertura a la barrera rígida de l'Autisme.

Es tracta d'una oferta lúdica amb una certa modalitat d'insistència on la repetició per generar funció enquadrant del terapeuta ha de ser present, però amb molta atenció a l'oferta en variació per no sostenir investiments substitutius, però rígids.

Es tracta d'obrir per objectalitzar: crear i construir objectes activament. Si l'oferta és en repetició i permanència perquè l'infant no es desbordi, aconseguim que investeixi nous objectes, però la modalitat de rigidesa com a objecte únic i irremplaçable és desobjectalitzant ja que no permet que l'objecte tingui la qualitat d'absència que en possibilita la substitució.

En un primer moment d'obertura, domina

una intensa modalitat de força pulsional difícil de regular. Del costat del terapeuta i els adults a càrrec cal que s'ofereixi regulació de la força a través dels jocs corporals, la música, la paraula i les joguines.

Quan, amb la bona intenció de generar organització interna en l'infant, s'estableixen esquemes rígids de temps, espai i formes de joc, consolidem el tancament.

L'infant que s'obre té una demanda d'investiment rígid i és tasca dels que exerceixen la funció enquadrant fer l'esforç de generar recursos substitutius en adequació a processos transicionals que impliquen el mateix i diferent, presència i absència, tancament i obertura.

I aquí una qüestió conceptual important: si considerem que la força pulsional en si mateixa està dotada d'un mecanisme de compulsió repetitiva (com a pulsio de mort) estem tancant el treball clínic.

La pulsio, en principi, és una força sense càrrega positiva o negativa i sense sentit. Si

En la mesura que els recursos representatius interns es despleguen, també es complexitzen les defenses com a forma d'establir separació i límit en la doble vectorització: cap a fora i cap a dins.

predomina l'objectalització on és clau l'oferta de l'altre amb qualitat substitutiva, la pulsio es desplega com a pulsio de vida.

En la forma que André Green tematitza la Pulsio de mort (2010) com a des-objectalització, se'ns obre un camp clínic enorme.

La des-objectalització implica produir dificultats en l'objectalització de quatre formes diferents i que es poden combinar: a) pot ser un investiment rígid on l'objecte és únic i irremplaçable; b) pot ser un investiment molt làbil que cau ràpidament; c) un investiment que dura un temps, però que quan per qualsevol motiu es retira aquesta càrrega libidinal de manera massiva l'objecte desapareix de la vida del subjecte i d) la impossibilitat d'investir o no investiment.

La psicoanàlisi com a teoria de la subjectivitat humana considera que la psique humana no es desenvolupa a partir de sistemes neurobiològics que se succeeixen com en la filogènesi i llavors hi ha en l'infant autista un predomini del cervell reptilià que li genera una impulsivitat i reacció desmesurada.

La pulsio és un concepte límit entre el cos i l'altre (Green, 1986) i de resultes d'aquesta trobada queden com a restes representacions. Són les representacions i la seva dinàmica que s'organitzen en un enquadrament intern les que possibiliten la creació del pensament i l'empenta es transforma en sentit humà singular-social. És un procés d'integració psíquica no neurològic, tot i que el cervell humà és la seva condició necessària.

Si quan estem en els processos d'obertura de les barreres, l'oferta des de l'enquadrament és repetitiva per anticipar i que l'infant no s'enfronti a cap absència angoi-xant en la incertesa del que passarà a la sessió ("frenar el cervell reptilià"), generarem investiments nous, malgrat que amb poca capacitat substitutiva, els quals organitzen alguns processos subjectius nous en el moment, i que després limiten el desplegament psíquic.

Hi pot haver un mínim de constància a l'enquadrament, però és important que l'experiència de la sessió sigui singular perquè és aquí on es perd qualitat subjectiva i es robotitzen les adquisicions sense caràcter simbolitzant.

BARRERES OBERTES

Quan les barreres s'obren, segons els criteris de treball es despleguen formes molt heterogènies de construcció psíquica que és el que porta a parlar de "neurodivergència".

Si considerem que la imaginació és la forma bàsica de funcionament de les representacions per construir fantasies, llenguatge, percepció i pensament, aleshores cal començar pel joc.

Si l'obertura es dona com a intrusió en un esquema d'ensinistrament perquè el nen o la nena parli o mogui el cos o aprengui grafismes, aquests aprenentatges seran estereotipats, rígids i sense els recursos de la imaginació que connecta l'afecte amb la posada en imatge a través del joc.

Aquests aprenentatges estereotipats després són considerats com els dots excepcionals dels infants autistes que, en ser pensats des de la biologia, es carrega al compte de la "divergència" el cost que tenen sobre el desplegament de l'afecte i la vinculació amb l'altre, considerant que són infants als que els costa de comprendre els vincles socials perquè despleguen capacitats intel·lectuals extraordinàries.

És el joc i el desplegament de la imaginació que ens va fent un camí per anar incorporant progressivament diferents professionals en els tractaments i anar pensant dinàmiques de construcció psíquica.

Que un infant repeteixi "aigua" davant d'un pictograma o un raig d'aigua que surt d'una aixeta, pensant que treballem la sensorialitat primària, no té la qualitat de representació (tornar-se a presentar) d'un fonema nascut en el marc del joc amb l'altre amb escenes, narratives, cançons i objectes lúdics.

A partir de l'objecte autista cal desplegar una escena i introduir-hi altres objectes. Aquesta oferta es pot donar com a absència-presència, joc d'amagar o aparèixer, trobada i desencontre d'objectes i d'un i altre. Muntar una caseta amb coixins o teles, amagar un tresor, ficar objectes en una caixa conjuntament amb substituir l'objecte únic que porta el o la

petita per altres objectes.

En aquest marc es dona contenció de membrana o continent al subjecte i/o el seu objecte, s'investeix amb altres característiques l'objecte (no només la subjecció tàctil) i se'l posa a circular amb altres objectes d'investiment possible. Els infants es resisteixen molt a l'entrada de ninots que facin una aportació projectiva subjectivant. Projectar característiques subjectives en cotxets, passar a incloure animals o robots o zombis ens permet anar generant desplegament representatiu, sense oblidar la dimensió afectiva inclosa en aquesta dinàmica.

Treball sobre el continent, treball sobre el desplegament representatiu (imatge/afecte) i obertura perquè ell o la logopeda pugui intervenir en estimulació del llenguatge. Aprender a lligar una imatge amb un fonema no és parlar o almenys és una parla que no allotja la dimensió afectiva de les representacions.

L'ESCISSIÓ I LA DINÀMICA DE L'AFECTE

Quan l'Al·lucinació negativa de la barrera autista és molt opaca, apareix una altra defensa del que és negatiu en forma excessiva (no com a negatiu-positiu) que és l'Escissió. Aquesta defensa implica que els elements constitutius de l'aparell psíquic se separen o distancien.

Hi ha diverses maneres en què se separen els components de l'aparell psíquic la primera forma del qual és màgic i fragmentària.

Li donem aquí un valor positiu a l'Escissió en la línia que la va treballar Freud a la primera part la seva obra i que recull Green (1991), pensant els processos de separació entre instàncies i més precoçment per generar distància-absència intrapsíquica a nivell de les representacions (imatges-afecte). Després reprendrem aquest mecanisme fonamental en la seva articulació amb la Desmentida, on l'Escissió permet generar el desdoblament de dues afirmacions contràries en tensió amb el Principi de Realitat. Mecanisme que Freud va vincular al Fetixisme (1923), però que avui podem estendre el seu valor en la construcció psíquica de les creences pròpies del pensament primari en la seva transició al Procés secundari (Sverdlik, 2010).

La separació es pot donar entre represen-

tacions per generar una posada en imatge amb més organització, com quan s'organitza una fantasia. Per exemple, en l'observació a una escola infantil d'una nena de dos anys que vol ordenar una família d'ossos, diu "els ossos aquí" (i assenyalava un lloc) i "les osses aquí" (i assenyalava un altre lloc). Aquí la separació està al servei de la construcció de sentit i és una modalitat positiva de treball d'allò negatiu.

Una altra manera com funciona l'Escissió (com a defensa davant la força pulsional) és la separació que es genera amb la dimensió de la càrrega afectiva que es pot lligar a una altra representació, pot anar circulant d'una representació a una altra o també es pot desbordar.

Per exemple, un infant que juga amb un tren a la consulta i tira amb força els cotxets i cauen els animals que anaven a dins. "Ui! S'han fer mal, potser estan plorant", diu el terapeuta per frenar el llençar excessiu i l'infant respon: "no els hi passa res, poden caure...". La càrrega afectiva és eliminada de l'escena i repeteix el llençar els cotxes amb força com a desbordament un cop més (Escissió amb cert predomini negatiu).

Veiem com les Escissions que operen sobre representacions i l'afecte, amb la seva dinàmica, complexitzen o bé generen i apuntalen la rigidesa.

Altres exemples d'Escissió es donen quan s'aconsegueix fer una escena i després no hi ha manera que progressi a relat perquè no s'aconsegueixen unir les parts per compondre un conflicte. O quan una paraula es fa servir sempre de la mateixa manera i el mateix to sense poder establir connexió amb altres formes i sentits.

Per exemple, amb una nena jugant a muntar escenes de la vida familiar, no pot passar de prendre l'esmorzar a anar a l'escola. Es queda instal·lada en organitzar amb detall la taula de l'esmorzar i s'enfada quan la terapeuta porta l'autobús escolar. El joc es transforma en una successió repetitiva d'accions d'escollir el menjar i posar-lo a taula al lloc de cada membre de la família. No hi ha comentaris del que és ric o lleig, d'algun desplegament projectiu-subjectiu d'algun personatge i hi ha rebuig de l'afecte quan se suggereix o introdueix aquesta dimensió.

A la base d'aquestes dificultats hi ha els fenòmens d'escissió que impliquen excés d'absència o separació que, en paral·lel a l'excés de presència en la rigidesa, altera el procés de simbolització que es pot definir com a capacitat substitutiva del pensament.

Si pressionem perquè incorporin recursos de manera rígida, generem formes robòtiques. Sense desplegament de l'afecte i sense capacitat d'integració psíquica. No es tracta d'omplir l'infant de paraules i després treballar l'empatia (forma evident de l'escissió afectiva), ja que si el llenguatge no s'adquireix a l'entramat de l'afecte, es genera un buit difícil de recuperar a posteriori.

Com hem assenyalat anteriorment en l'exemple de dir aigua, una cosa és repetir una paraula i una altra és que, en el marc del joc d'una nena, molesta amb la terapeuta per ficar un peix al vaixell (haviem substituït els mitjans de transport amb els que jugàvem i intentàvem desplegar personatges) va agafar el peix enfadada i va cridar: "a l'aigua" (parlava molt poc i aquesta no era una paraula habitual) o diferent també amb una altra nena que desplegant l'escena de la platja vam cantar "anem a l'aigüeta, oh, oh, oh" i en aquest marc va repetir part de la paraula aigua lligada a "oh, oh".

És important que els professionals que intervinguin comparteixin criteris conceptuals perquè el treball es doni de forma harmònica i es tingui en compte la problemàtica de l'escissió de l'afecte en les adquisicions que es vagin produint encara que generi, moltes vegades, més lentitud en els aprenentatges.

NOUS PROCESSOS DE CLAUSURA DEL JO I ENRIQUIMENT DELS SEUS LÍMITS: NEGACIÓ I DESMENTIDA

LA NEGACIÓ COM A ORGANITZADOR DE LA PSIQUE

Ens havíem quedat en els moments de l'Al·lucinació negativa i el vincle amb la percepció.

Al respecte, Green (1991) proposa recordar que la percepció no és allò primer, que al principi hi ha atribució a l'objecte de sensa-

cions de plaer-desplaer on s'incorpora allò plaent i s'excampa allò desplaent.

En aquest primer moment, allò percebut s'engloba en la forma del contacte/moviment i després se separa en tocar-ser tocat i moviment-detenció, formes que constitueixen els primers ritmes del *fort-da*.

Es tracta de crear allò perceptible i de contrarestar allò percebut (sensacions en excés o desplaents) pel que fa a les representacions psíquiques internes.

L'Al·lucinació negativa no és representació, sinó condició d'ella mateixa.

La propietat negativitzant s'estén més enllà de l'Al·lucinació negativa i possibilita que es pugui modificar, transformar i fins i tot suprimir una percepció que amenaci amb el desplaer.

JUDICI NEGATIU -PENSAMENT- JO DE PLAER PURIFICAT

Percebre és una activitat complexa, que es construeix i que implica no de manera immediata en conèixer, sinó en reconèixer, és a dir, recórrer de nou la trajectòria d'un moviment substitutiu d'un tocar acceptable o no acceptable. Comencem llavors per un reconeixement d'allò tàctil, allò propioceptiu i l'oralitat, que més endavant incorpora sensacions a distància com ara orlar, sentir, veure.

Observem en el desenvolupament dels infants, tant en els processos de recerca com a la clínica, que hi ha un període al voltant de l'any i mig de vida on els infants -ja sigui que usin el terme *No* o que facin un moviment amb el cap- utilitzen aquesta expressió amb molta freqüència.

Freud va treballar al text de *La negació* de 1925 com es vincula la Negació amb la percepció i el seu acostament al Principi de Realitat. Diu Freud: "El judici és l'evolució adequada del procés primitiu pel qual el Jo incorporava coses al seu interior o les expulsava fora de si, d'acord amb el principi del plaer...". Així es constitueix el denominat *Jo de plaer purificat* que, segons Green, es purifica del que és dolent i això li facilita construir un objecte bo intern.

Aleshores, el *No* organitza internament les representacions, atribueix un sí (correlatiu al no) que coexisteixen sense cap estabilitat (per exemple, dibuixant un gargot poden esmentar que és una pilota, no un gos o qualsevol cosa que va canviant amb un no davant), se separa de l'objecte i del món extern i projecta allò dolent cap a fora.

Reprentent Green (1995), allò irreal existeix dins com a imaginat, subjectiu, però allò real existeix fora. En aquesta etapa, a més de procurar-se satisfacció dels objectes, l'infant requereix que existeixi al món exterior.

Una imatge ja no és garantia de la realitat del representat, on el que és objectiu i el que és subjectiu comencen a diferenciar-se.

La finalitat més immediata de l'examen de realitat no és trobar la percepció d'allò que es va imaginar, sinó tornar-lo a trobar i convèncer-se de la seva existència.

Una altra aportació del judici com a facultat del pensament és que l'examen de realitat permet veure fins on es donen aquestes deformacions percepcions com a imatge i que la percepció no és una reproducció exacta i fidel i hi pot haver omissions o estar modificada.

A l'extrem sensorial de l'aparell psíquic, a les percepcions sensorials, no estàvem davant d'un procés passiu, sinó que el Jo investeix el sistema de percepció periòdicament amb petites càrregues psíquiques per mitjà de les quals prova els estímuls exteriors, retraient-se de nou després d'aquests temptejos.

El judici és l'acte intel·lectual que decideix l'elecció de l'acció motora, posa punt i final a l'ajornament de la força pulsional a causa del pensament i condueix del pensament a l'acció (Green, 1991).

Aleshores, tenim aquí la funció del judici negatiu com a formació d'una defensa que permet atribuir un Sí o un No al que s'incorpora o s'excorpora conformant el que Freud anomena *Jo de plaer purificat*. I Green es pregunta (2010): de què es purifica el Jo? I respon: de tot allò dolent que el subjecte no tolera al seu interior.

Aquest moment d'estructuració psíquica és molt important ja que el Jo aconsegueix consistència i més homogeneïtat, arran de no haver de bregar amb allò dolent i que pugui ser projectat a l'exterior, ja que no hi ha recursos per tolerar allò dolent internament.

Moment que s'expressa amb enuigs i desbordaments amb els objectes i amb els altres, especialment les figures parentals, quan alguna cosa molesta o desagradable li passa a l'infant o simplement quan una fantasia no coincideix amb la realitat i ploren perquè havien imaginat el seu got de color vermell i n'apareix un altre d'un color diferent.

Aquesta expulsió del que és desagradable-dolent cap a fora serà tornada cap dins una vegada que el tancament omnipotent (que veurem desplegar-se posteriorment) es va obrint i les fòbies normals, els malsons i terrors nocturns apareixen i habiliten la simbolització i pensament d'allò que amenaça al Jo i el fa vulnerable, per generar nous recursos d'enfortiment intern.

Per sintetitzar, la Negació com a mecanisme de defensa va del gest al fonema a partir de negar la percepció i després constitueix el judici negatiu. Com a judici, presenta una funció d'atribució (bòdolent) i una funció de judici d'existència (hi és-no hi és).

D'aquesta manera, produeix un fre intern a la pulsio, ja que organitza les representacions

A partir de l'objecte autista cal desplegar una escena i introduir-hi altres objectes. Aquesta oferta es pot donar com a absència-presència, joc d'amagar o aparèixer, trobada i desencontre d'objectes i d'un i altre.

magmàtiques habilitant l'ingrés del llenguatge i inhibeix així la descàrrega directa. Posa distància a la pressió intrapsíquica.

D'altra banda, genera fre extern respecte de l'altre i del fora. Posa distància a l'intercanvi intersubjectiu.

El judici negatiu permet connectar l'aparició del llenguatge a partir de la negació de la percepció, desplegar el nivell del judici-pensament i generar organització intrapsíquica i intersubjectiva.

OMNIPOTÈNCIA: ENFORTIMENT DEL JO I DESPLEGAMENT DEL PENSAMENT

Es destaca aquí, especialment, l'etapa d'estructuració del Jo pròpia dels quatre anys, que es manifesta amb capricis i en la que internament es genera una modalitat d'omnipotència amb afirmació del Jo i control del pensament, perceptiu i motor en allò intern i control-manipulació respecte de l'altre i la realitat. Són fonamentals en aquest període l'escissió de l'afecte i la desmentida com a mecanismes predominants.

El Jo d'aquesta època infantil es tanca i afirma qui és i nega allò que no és i ho fa de manera molt particular que és la desmentida. "Ho sé, però tot i així" (en la conceptualització de la renegació de Lacan) o "només dins-també fora" (en la conceptualització de la figurabilitat de César i Sara Botella) són les fórmules donades per a aquest tipus de pensament (Sverdlík, 2014).

El món intern s'afirma a costa del principi de realitat. Moment meravellós de l'expansió del Jo on la creença té la seva seu i és aliment i font per als futurs processos de pensament propi.

Imatgeria infantil de la millor qualitat juntament amb una gran dificultat per acceptar l'altre i les seves diferències. "Jo sóc jo" diu el Jo i pot ser qualsevol cosa... "I sóc home perquè sóc Batman" o "sóc dona perquè em dic Lucía" són respostes recollides en l'àmbit d'una investigació. Totes les respostes pròpies d'aquestes edats esmenten el Jo com a base i fonament dels trets identitaris (Sverdlík, 2010).

Moment de risc de fixació i insistència i la sortida del qual travessant la diferència com a treball del que és negatiu (Castració-Repressió Primària) complexitza l'infant i l'enforteix en modalitats posteriors més estables i amb més obertura. Tensió entre el principi de plaer i de realitat que es presenten en total conflicte.

CASTRACIÓ-REPRESSIÓ. L'ESTABILITAT DE L'ESTRUCTURA ENQUADRANT DEL JO

En un article del 2014 vaig treballar la problemàtica molt freqüent del moment oposicionista en els infants que es basa en l'omnipotència del Jo i sol produir molts conflictes en el període de control d'esfinters. És el control omnipotent del Jo que genera conflictes de control a diverses àrees: control de l'altre (necessiten veure on són els pares, encara que tinguessin ben construïda la distància anteriorment), es posen molt insistents amb la motricitat fina o gruixuda per tenir una adequació perfecta, corregeixen i controlen el que es diu i es desborden fàcilment quan les coses passen de manera diferent del que volen. Moltes vegades aquest període s'acompanya de fabulacions i robatoris perquè el Jo argumenta amb creences al seu servei desmentint la realitat.

De vegades, els pares i docents fan referència a aquest moment com a "adolescència prematura" i, en realitat, és molt pròpia de l'infantil.

Novament, es fa difícil transitar aquesta etapa permetent el seu desplegament i alhora regulant i sostenint absència, frustració i límit al control perquè es pugui travessar la castració com a No-tot i vulnerabilitat del Jo i que la Repressió primària tingui lloc com a força de contra-investidura que frena l'empenta pulsional permanent i allibera parcialment la psique infantil del seu sotmetiment (encara que mai deixa de ser-hi present la pulsio).

OBSERVACIONS CLÍNQUES

Quan les barreres de retracció s'obren, els infants travessen les vicissituds de la construcció psíquica amb menor o major rigidesa segons els recursos que es puguin anar oferint.

De vegades, s'aturen en el Negativisme on el No els torna a aïllar-protègir i impedeix l'ingrés d'intercanvis significatius afectius i simbòlics. L'oferta del fora es rep amb rebuig, costa novament que puguin invertir-crear objectes, detenen l'activitat psíquica perquè el No els paralitza, cap a fora i després cap endins.

Tot i així, com vàiem anteriorment, és una etapa necessària per a l'organització psíquica. La qüestió principal continua sent la insistència i la rigidesa del mateix.

I no es tracta de la compulsió de repetició mortífera, sinó de la possibilitat de continuar investint objectes amb capacitat substitutiva.

Per això, cal oferir presència-absència i activitat lúdica. Si pensem i ens resignem amb la idea d'una repetició inevitable que tanca el psiquisme, no apostem per l'obertura possible.

La desobjectalització (límit al desplegament objectalitzant) es dona per dificultar l'ingrés de substitucions a tots els nivells: del cos i els plaers, de l'activitat lúdica i els seus plaers i finalment de l'altre, el seu cos i els seus plaers.

No es tracta de la renúncia al plaer, sinó de la modalitat única i insubstituïble del plaer que com que no s'aconsegueix articular amb el desplaer (principi de constància i plaer-desplaer) produeix un circuit curt de descàrrega evacuativa (principi de Nirvana o descàrrega a zero).

Si ens lliurem a la descàrrega i renunciem a l'oferta de fre i substitució, novament guanyen terreny les formes de negativitat i tancament de fronteres del Jo.

Daniel

En Daniel és un nen de 10 anys que cursa el cinquè grau de la seva escola primària. Ha estat assistit per un equip interdisciplinari d'un Centre Privat des dels tres anys, on van treballar amb una psicòloga que feia orientació a pares, una psicopedagoga que treballava amb les dificultats en l'aprenentatge i una logopeda pel retard en l'adquisició del llenguatge, fet que va motivar la consulta.

Es fa la derivació per treballar en psicologia als 10 anys de manera individual perquè ha patit intensos episodis de desbordament hostil a l'escola i a casa. Té un mestre integrador a l'escola a qui colpeja quan es frustra. Pot interactuar socialment, però quan perd en un joc, crida i es desborda. També apareix un vincle permanent d'hostilitat amb un company al qual acusa de fer-lo equivocar o perdre en els jocs.

Hi va haver temps enrere, fa tres anys, situacions on picava de peus i mossegava arran de la qual cosa es va consultar el psiquiatre, que va donar un diagnòstic de Negativisme amb impulsivitat i el van medicar amb un antipsicòtic.

Tot i que va disminuir l'hostilitat, encara hi ha dificultats en l'intercanvi amb els iguals.

Els jocs habituals són de pantalla, sense regulació parental i on un dels pares reacciona amb força i violència per generar fre mentre la mare tolera alts nivells de maltractament sense dir res.

Quan s'enfada, amenaça amb violència i quan aconsegueix calmar-se es tracta a si mateix de ximple i diu que vol morir.

Observem aquí una dificultat enorme en l'oferta de recursos lúdics primerencs juntament amb una dificultat d'activitat reguladora dels pares, que es debaten entre el crit i la intervenció directa en el cos i el deixar fer amb modalitat manipuladora de l'altre.

Si bé hi va haver una intervenció primerenca i obertura de la barrera autista, no es van aconseguir generar prou recursos per allotjar la força pulsional tant en el pla motor com imaginatiu i de vinculació amb l'altre.

El vincle amb l'altre és rígid i es dona de manera tal que se'l fa dipositari de tot allò negatiu esdevingut.

No hi va haver possibilitat d'internalitzar allò dolent expulsat cap a fora i allotjar-lo al Jo com a negativitat interna processable. La dinàmica és massiva i rígida del que és dolent fora i el que és dolent dins en alternança: o l'altre és culpable del mal o es culpa a si mateix del que passa de dolent.

Voler fer el que vol, drenar allò dolent cap a fora, no tolerar perdre o res dolent que esdevingui del Jo genera un col·lapse narcisista, ja que la percepció de vulnerabilitat que porta la castració resulta insuportable i es magnifica en impotència del Jo.

Aquestes crisis ens mostren un tancament de l'intercanvi a dins-fora, un vincle manipulador de l'objecte per tal que no sigui amenaçant i un malestar permanent on els sorolls, la presència dels cossos o el to d'una consigna o una ordre el desorganitzen i desborden.

Les barreres es van obrir, però va quedar fixat en un tancament del Jo omnipotent, on es fa allò que el Jo vol en modalitat predominant de descàrrega. Aconsegueix períodes d'adaptació en l'aprenentatge escolar amb ajuda d'un adult que acompanya i que produeix una funció d'organització psíquica externa (funció enquadradora del Jo).

L'estabilitat és escassa perquè no s'ha realitzat cap treball per allotjar allò negatiu del Jo dins del subjecte, sense que impliqui un desbordament.

El treball del Negatiu es refereix a la distància, pèrdua, absència o falta que fa a la vulnerabilitat del Jo que pugui ser percebuda, tolerada i internalitzada per elaborar nous recursos d'enfortiment intern.

L'omnipotència el defensa de la sensació de vulnerabilitat que és viscuda com a col·lapse narcisista on no queda altra opció que ser un ximple i voler morir (en les seves pròpies paraules).

Simón

En Simón ve a consulta amb dos anys i mig, jugant de manera circular amb un cotxet vermell. No parla, no juga amb el cotxet, el té a la mà tota l'estona, no mira cap a fora i s'asseu a terra i no es mou.

Amb el temps i el treball compartit amb els pares, el nen s'obre, comença a incorporar jocs i joguines a poc a poc, es deriva a la logopeda per a estimulació del llenguatge i finalment desplega recursos interns com-

plexos, encara que sempre amb algun tret de rigidesa.

Per exemple, per canviar de jocs a la sessió, incorporar nous objectes o acabar la sessió.

A casa és selectiu amb el menjar i pressiona molt per jugar a les pantalles.

Al llarg del tractament, apareix un moment de tancament amb modalitat de Negativisme. Diu que No a tot. És la seva primera reacció espontània. De vegades, el No l'enfada i paralitza i, de vegades, després de dir que No pot cedir i jugar.

Enmig dels jocs, és en aquest període que s'ha inclòs un aparell petit amb forma de botó i de color vermell amb un No inscrit a dalt que en estrenye'l emet un crit que diu NOOOOO. També s'hi inclouen personatges de No: el No llop, una bossa amb papers petits que diuen No.

Al principi, s'enfada i llença aquests objectes, però amb el temps cedeix i els fa servir tímidament fins que aconsegueix jugar i gaudir, llençant els cartells de No i cridant No al costat de l'aparell vermell.

La fase negativista, necessària com a discriminació interna-externa, s'ha anat superant.

Cap als quatre anys, s'inicia el control d'esfínters que estava costant desplegar i apareix una rigidesa extrema en el control que no li permet evacuar i passa dies generant retenció fecal.

Ja a la consulta vol determinar a què es juga i com, què han de dir o fer els seus personatges, no vol perdre a les curses de cotxes, que abans generaven riure i plaer en llançar-los per una rampa per veure quin arribava més lluny, sense involucrar-nos nosaltres en aquesta gesta.

En paral·lel, apareixen teories sobre la velocitat dels cotxes: "és que aquest té el motor darrera i l'empeny i és més ràpid", apareixen temàtiques del món i el fascina parlar dels planetes i mostra molt de plaer amb els llibres. Abans l'angoixaven molt les històries i ara pot riure del llop.

S'intensifica la retenció fecal i esmenta que no l'importa que *els altres facin caca, que*

ell mai no farà caca.

Fins aquí podria ser un procés de fixació normal en l'etapa d'omnipotència on és habitual que s'extremen els processos de control lligats al control d'esfínters.

Tot i això, hi ha empremtes de la retracció en voler treure's la roba, comença a escoltar menys als altres, es desborda si no se li confirma algunes de les seves teories sobre les coses i es queda jugant sol a l'escola perquè no vol que el toquin quan juga a futbol o no tolera que no vulguin jugar com ell vol.

La possibilitat d'afluixar l'evacuació fecal va portar molt de temps, així com no pensar que el nen travessava una adolescència primerenca o tenia una personalitat ferma,

acompanyar-lo per regular a casa i a la consulta el domini del Jo i ajudar-lo a tolerar les diverses negativitats de la vida.

Cap als sis anys, comença a tenir malsons intensos i amb alegria rebem la interiorització del que és negatiu del Jo en aquestes escenes on es corre risc. "Ve algú dolent" és la fórmula que troba per parlar de la vulnerabilitat pròpia i, atès que és en el pla oníric, dona lloc a elaborar amb representacions variades (gràfiques i lúdiques).

Va caldre continuar força temps més en aquesta línia de treball perquè poguéssim flexibilitzar les seves membranes internes i realitzar un intercanvi més harmònic dins-fora.

CONCLUSIONS

En els casos clínics plantejats, s'observa una gran diferència en el treball terapèutic psicològic iniciat en primera infància d'intervencions parcials de professionals on es consoliden processos rígids.

S'ha posat especial èmfasi a assenyalar l'etapa omnipotent de desplegament psíquic com un moment que succeeix a la vida infantil i que construeix grans recursos interns, però que implica una defensa-membrana de tancament que autoafirma al Jo i té cert cost sobre el principi de realitat i l'altre.

Els infants que surten d'una retracció autista passen per processos de construcció de membranes, com són l'etapa de predomini

Si l'obertura es dona com a intrusió en un esquema d'ensinistrament perquè el nen o la nena parli o mogui el cos o aprengui grafismes, aquests aprenentatges seran estereotipats, rígids i sense els recursos de la imaginació que connecta l'afecte amb la posada en imatge a través del joc.

del Judici Negatiu i l'omnipotència del Jo amb modalitats de control.

Per les dificultats d'inici en la construcció de recursos simbòlics, es generen rigideses a diverses àrees i es dificulten els processos d'obertura a la realitat i l'altre.

Sense patologitzar ni estigmatitzar, cal treballar amb models del subjecte que impliquin tenir en compte processos i determinacions múltiples. Com més complexa és la nostra comprensió, més recursos d'oferta terapèutica tindrem.

Dir que un infant és així per diversitat biològica no fa res més que limitar-lo en una posició de dèficit, sense pensar que les formes rígides en la infància i l'adolescència es poden modificar.

Tal com esmenta Eric Sadin, la nova veritat d'època és el model biològic (2022) que ens porta a pensar en un individu aïllat que es constitueix en les pures determinacions del cos i la genètica, on els subjectes encarregats de la criança no tenen importància i on els vincles afectius es menyspreen en funció de la unitat de l'individu.

No és casual que els usos de les "veritats neurobiològiques" s'al·lin a les formes i la circulació dels mercats i el capital. Sense anar més lluny es pot observar com l'ús del pseudo-concepte de cervell reptilià ha tingut gran pregnància en el desenvolupament d'estratègies de màrqueting.

Tampoc no s'observa que les teoritzacions que treballen exclusivament amb els pares com a única font de determinació de les dificultats dels infants siguin molt eficients.

Si bé és necessari obrir recursos i generar comprensió en les lògiques subjectives infantils, és molt important tenir en compte que hi ha una codeterminació entre allò intern intrapsíquic i allò intersubjectiu parental i entrar en el detall d'aquesta dinàmica ens obre camins desculpabilitzants i més favorables a l'hora de pensar com sortir dels tancaments a què les dinàmiques d'estructuració del narcisisme necessari per a la vida ens sotmet.

Disjuntiva del narcisisme que cal llegir en el context d'una societat on la vinculació social està cada cop més qüestionada i la indi-

vidualitat sota les banderes de la llibertat s'imposa com a representació del món.

BIBLIOGRAFIA

Álvarez, P. i Sverdlik, M. (2018). El pensamiento clínico en la investigación psicoanalítica. A *Psicoanálisis Latinoamericano contemporáneo*. Buenos Aires: APA editorial.

Anzieu, D. (2007). *El Yo piel*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Aulagnier, P. (1994). *Un intérprete en busca de sentido*. Madrid: Siglo veintiuno.

Bion, W. (1977). *Volviendo a pensar*. Barcelona: Paidós.

Bleichmar, G. (1986). *En los orígenes del sujeto psíquico*. Buenos Aires: Amorrortu.

Castoriadis, C. (1989). *La institución imaginaria de la sociedad, Vol. 2*. Barcelona: Tusquets editorial.

Derrida, J. (1989). *Freud y la escena de escritura*. Barcelona: Anthropos editorial.

Fernández Savater, A., et al. (2023). *El eclipse de la atención*. Madrid: Ned ediciones.

Fisher, M. (2016). *Realismo Capitalista*. Buenos Aires: Caja Negra editora.

Freud, S. [1895]. (1973). Proyecto de una psicología para neurólogos. A *Obras Completas, Vol. 1* Madrid: Biblioteca Nueva, pp. 209-256.

Freud, S. (1976). *La negación obras completas, Vol. 14*. Buenos Aires: Amorrortu.

Green, A. (1993). *La nueva clínica psicoanalítica y la teoría de Freud*. Buenos Aires: Amorrortu editores.

Green, A. (1995). *Trabajo de lo negativo*. Buenos Aires: Editorial Amorrortu.

Green, A. (1996). *La metapsicología revisitada*. Buenos Aires: Editorial Eudeba.

Green, A. (1999a). Sobre la discriminación e indiscriminación afecto-representación. *Revista de Psicoanálisis*, 56(1), pp. 12-71.

Green, A. (1999b). *Narcisismo de vida, narcisismo de muerte*. Buenos Aires: Amorrortu editores.

Green, A. (2014). *¿Por qué las pulsiones de destrucción o de muerte?* Buenos Aires: Amorrortu editores.

Green, A. i Urribarri, F. (2015). *Del pensamiento clínico al paradigma contemporáneo*. Buenos Aires: Amorrortu editores.

Houzel, D. et al. (2004). *Las membranas psíquicas*. Buenos Aires: Amorrortu.

Lavallé, G. (2001). *La envoltura visual del Yo*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Lytard, J. F. (1990). *Economía libidinal*. Ciudad de México: Fondo de Cultura económica.

Sadin, E. (2022). *La era del individuo tirano*. Buenos Aires: Caja Negra editora.

Sverdlik, M. (2010). *La creación del pensamiento en los orígenes*. Buenos Aires: Teseo editorial.

Sverdlik, M. (2014). Oposición y desafío en los niños. Reflexiones acerca de las vicisitudes del yo en la infancia. *Revista de Psicopatología y salud mental del niño y del adolescente*, 24, pp. 45-54.

Sverdlik, M. (2023). Las barreras autistas: un infortunio de orden sensorial. *Revista de Psicopatología y salud mental del niño y del adolescente*, 42.

Tewel, C. (2023). *La constitución del Yo en niños/as severamente perturbados*. Santiago de Chile: Vergara ediciones.

Tustin, F. (1987). *Barreras autistas en pacientes neuróticos*. Buenos Aires: Amorrortu editores.

Urribarri, F. (2024). *As passivações e seus destinos en Jornal de psicanalise, Vol. 56*. Sao Paulo: Sociedade brasileira de Psicanalise de Sao Paulo.

Vogl, J. (2023). *Capital y resentimiento*. Buenos Aires: Adriana Hidalgo editora.

Winnicott, D. (1979). *El proceso de maduración en el niño*. Barcelona: Laia editorial.